

De voorkeur voor het begrip omtrent het individueele bij de oudere Peripatetici sloeg de brug naar de zgn. formeele logica. Haar geboorte wachtte slechts op de herleving der subjectsvoorstelling die de 5e eeuw voor Christus reeds had gekenmerkt: in het subject werd immers hetzelfde schema als in het object consequent doorgevoerd?

Welnu, de Stoïcijnen predikten de ethiek van het ten opzichte van z'n omgeving onafhankelijk individu, dat slechts leefde in gehoorzaamheid aan de wereldwet. De toepassing van dezelfde gedachte op het gebied der kentheorie verhinderde hen de goede momenten, die we bij hun voorgangers aantreffen, te waardeeren. De kennis blijft dan ook niet meer onderscheiden van het oordeelen, de *dialectiek* herneemt haar oude rechten. Ja zelfs ontglipt hun, al blijven ze onderscheiden het vellen van 't oordeel en de daaraan voorafgaande wisseling van vraag en antwoord, de winst, dat het onuitgesproken oordeel nog iets anders is dan dat, waaraan de taal haar stem leent: de dialectiek wordt gerangschikt naast de rhetorica: samen vormen ze de wetenschap van het juiste spreken. Het verschil is zuiver psychologisch: de rhetor spreekt vlot, de dialecticus compact¹⁸). De wetenschap van de laatste ligt dus feitelijk op taal-philosophisch gebied: ze valt dan ook zuiver linguïstisch in te deelen in phonetica en leer der sêmainomena of significa, die met begrippen samenvallen. Nu onderscheide men om de draagkracht van deze begripsleer der Stoa niet te onderschatten „beteekenen” en „vertegenwoordigen”. „Beteekenen” onderstelt steeds 'n teeken; de betekende zaak behoeft niet zintuigelijk waarneembaar te zijn, want „teeken” is iets anders dan „teekening”, maar aan het teeken zelf is de zintuigelijke waarneembaarheid wel inhaerent. Ze is echter bij het begrip, als gegrepen *waarheid* juist uitgesloten. Waarheid is echter steeds waarheid omtrent iets, dat in die waarheid dus vertegenwoordigd is. Naam en begrip mogen daarom nimmer vereenzelvigd. Maar ja, wie in het begrip het waarheidskarakter voorbijziet en alleen het verwijzingsmoment opmerkt, dien moet wel frappeeren de overeenstemming juist in dit moment tusschen naam en begrip. Ook dan behoeft nog niet noodzakelijk het begrip herleid te worden tot naam: bij Heraclitus adelt b.v. de logos de namen tot logos-momenten, tot begrippen. Maar hij voelt zich dan ook profeet en niet hij, maar het wereldproces brengt deze omstempeling in hem tot stand. Anders de Stoïcijn: deze is de rhetor; logos is hem niet 'n hyperkosmisch proces, maar 'n bewijs, en ook dit woord beteekent — heel anders dan bij Aristoteles — slechts rangschikking van argumenten. Elk der laatsten is een oordeel, 'n gesproken volzin, 'n lexis. Nu kan de redenaar in zulk 'n oordeel één of meer woorden vervangen door 'n synoniem en dus is deze volzin niet meer dan een synthese van woorden, van lecta. Deze duiden slechts de dingen aan, doch missen waarheidskarakter. Aan welke figuur komt dan het laatste toe? Aan het oordeel, dat hier dus noch proces noch begrip is, maar slechts de *synthese* biedt van waarheidslooze begrippen. En deze synthese brengt de waarheid